

Законодавство інших країн йде шляхом встановлення спеціального закону про відшкодування заподіяної потерпілому злочином шкоди.

Проте у світовій практиці існує ще один механізм, точніше, форма реалізації кримінальної відповідальності, яка пов'язана із компенсаційними заходами відносно потерпілого та інших учасників кримінально-правових відносин.

Мова йде про такий специфічний вид покарання, що був встановлений п. 3 ч. 1 ст. 42 Кримінального кодексу Киргизької Республіки, як «трійний айип» [3]. Згідно з положенням ст. 45 Кримінального кодексу Киргизстану «трійний айип» є стягненням, яке застосовується судом у трикратному розмірі збитків, що були спричинені злочином, у грошовій чи натуральній формі. Дві частини «трійного айипа» стягуються на користь потерпілого — на компенсацію моральної та матеріальної шкоди, а третя частина — на користь держави.

Даний вид покарання застосовується щодо осіб, яких було вперше засуджено за скоєння навмисних злочинів. Як правило, це злочини майнового характеру та злочини проти економіки.

Враховуючи поліморфність кримінально-правових відносин на сучасному етапі розвитку кримінального права, вважаємо доцільним використати досвід законодавців Киргизстану при впровадженні компенсаційних форм реалізації кримінально-правової відповідальності у законодавство України.

Література

1. Квашис В. Е. Основы виктимологии. — М., 1999. — С. 190–210.
2. <http://www.minjust.gov.ua/?do=d&did=6058&sid=discuss>
3. Уголовный кодекс Республіки Киргизстан. — С.Пб.: Юрид. центр Пресс, 2001. — С. 67, 70.

УДК 343.9

В. О. Журавлев

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО КОНТРОЛЮ НАД ДІЯЛЬНІСТЮ КОРПОРАЦІЙ

Законом України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. № 964-IV створення ефективної нормативно-правової бази, що забезпечує захист національної безпеки, виділено як основну функцію діяльності держави. Разом з тим нормативне забезпечення стану захищеності життєво важливих інтересів людей, суспільства і держави від посягань корпорацій, наприклад, на економічну безпеку усе ще далеко від досконалості. У структурі об'єктів кримінально-правової охорони економічна безпека навіть не виділяється як самостійний елемент. Вона «розчиняється» у середовищі посягань на основи національної безпеки, власність, порядок здійснення підприємницької й іншої економічної діяльності та ін. У ст. 1 КК України 2001 р. економічна безпека як пріоритетна сфера захисту інтересів держави, суспільства і грома-

дзя від злочинних посягань навіть не згадана. Виникає своєрідна «теорія змови», існування якої опосередковано помітили американські кримінологи. «Приймаючи закони, що стосуються покарань за крадіжку зі зломом або грабіж, — писали вони, — ніхто не консультиється з майбутніми зломщиками і грабіжниками, зовсім інша справа більш привілейовані злочинці. Вони і їхні представники відіграють активну роль у розробці законів і повноважень контрольних органів, які обмежують їхню діяльність» [1].

Отже в жодному з підручників з кримінології, випущеному за останні роки, ми не знайдемо розділу, присвяченого корпоративним злочинам, хіба що згадування про теорії «білокомірцевої» злочинності Е. Сатерленда. Це природно, оскільки поняття корпоративних злочинів з погляду домінуючої теорії кримінального права і чинного кримінального законодавства є фікцією. Хоча в будь-якій роботі, пов'язаній із аналізом посягань на економічну безпеку, ми знайдемо явні або приховані посилання на існування корпоративної злочинності [2].

На нашу думку, корпоративна злочинність являє собою соціальний інститут, що реалізується в сукупності злочинів, які скоюються юридичними особами або їхніми представниками. Вона включає злочини проти економіки, екологічні злочини, комп'ютерні злочини і злочини, пов'язані з корупцією. Дані досліджень Бюро кримінальної статистики США свідчать, що сума майнового збитку від корпоративних злочинів перевищує майновий збиток від індексних загальнокримінальних злочинів у пропорції 17 до 1 або 32 до 1. При цьому факт «розмивання» збитку по нескінченній кількості жертв знижує травматичні наслідки віктимізації і робить злочинність корпорацій менш помітною. Мережні шахрайства, «відмивання» коштів, піраміди і дефолти є продукцією спільної діяльності організованої і корпоративної злочинності. Змова про фіксування цін і обмежувальні торговельні практики, шахрайство, обман споживачів і покупців є повсюдно розповсюдженими явищами. На наш погляд, це симбіоз, що веде до появи нових форм організованої злочинності, злочинності респектабельної і не здатної бути відверненою стандартними способами і коштами.

Злочинами визнаються тільки такі посягання, що за своїми об'єктивними властивостями можуть завдавати істотної шкоди благу, що охороняється. При цьому суспільна небезпека є ознакою, що належить до злочину в цілому, а не тільки до діяння. Тому як один з критеріїв оцінки ступеня суспільної небезпеки використовується характеристика суб'єкта посягання. Немає потреби говорити, що в сучасній доктрині дане положення замовчується, коли мова йде про злочини корпорацій. Природно, що криміналізація діяння доречна тоді і тільки тоді, коли немає і не може бути норми, що досить ефективно регулює відповідні відносини методами інших галузей права.

У цьому зв'язку проблема, що розглядається, викликає необхідність посилення кримінально-правового контролю над антисуспільною діяльністю корпорацій крізь призму криміналізації такої особливо кваліфікуючої ознаки як здійснення злочинів проти економічної безпеки організованою групою. На нашу думку, з огляду на тенденцію розвитку економічних (і, насамперед, тінювих

економічних відносин) такого доповнення в майбутньому будуть вимагати склади, передбачені ст. ст. 176, 177, 200–207, 209, 212–216, 219, 227, 229, 231, 233–234, 236, 362–363 КК України.

Розглядаючи організовану злочинність XXI століття як діяльність об'єднань злочинних осіб [3] або угруповань на економічній основі, ми в обов'язковому порядку будемо змушені обґрунтувати необхідність зміни сутності і змісту вторгнення кримінального права у приватно-правові відносини. Зрозуміло, у таких умовах проблема здійснення ефективної політики в галузі протидії організованій злочинності повинна вирішуватися послідовно з урахуванням усіх системних принципів криміналізації [4]. І, насамперед, — адекватності заборони. Таким чином, ми зіштовхуємося з необхідністю корекції суб'єктного складу правопорушників, з необхідністю вирішення досить непростого питання про перспективи реалізації концепції кримінальної відповідальності юридичних осіб і її доцільності з погляду оптимізації протидії організованій злочинності.

Вітчизняна кримінально-правова доктрина, що має підтримку в законодавця, стоїть на позиції, відповідно до якої суб'єктом злочину не може бути визнана юридична особа [5]. Разом з тим необхідно відзначити, що така точка зору не є єдиною. Враховуючи, що кримінальна відповідальність юридичних осіб відома законодавству Англії, Італії, Канади, Франції, Шотландії, Нідерландів, Китаю, що проблема імплементації положень про кримінальну відповідальність юридичних осіб у національне законодавство послідовно висувалася в рішеннях і матеріалах VIII–X Конгресів ООН щодо попередження злочинності і поводження з правопорушниками, у підписаних Україною Європейських конвенціях по боротьбі з корупцією, важко сказати, що вона втратила свою актуальність сьогодні.

Юридичні особи, втягнені в злочин, несуть майнову, фінансову, адміністративну відповідальність. Причому правомірність використання перелічених санкцій належить, на думку фахівців, вирішувати в суді загальної юрисдикції. Безумовно, проблеми криміналізації поведінки юридичних осіб існують.

На нашу думку, найкращим виходом із ситуації, що склалася, було б обмежене використання законодавчих моделей, прийнятих у Франції. Відповідно до положень КК Франції 1992 р., кримінальна відповідальність юридичних осіб обумовлена наявністю декількох обставин:

- злочинне діяння скоюється на користь юридичної особи;
- діяння скоюється або керівником, або законним представником юридичної особи;
- діяння належить до числа предикатних, що безпосередньо встановлюють кримінальну відповідальність юридичних осіб [6].

Існують і інші підходи до вирішення проблеми (наприклад, створення спеціального закону прямої дії про кримінальну відповідальність юридичних осіб) [7]. Однак, на наш погляд, саме французька модель найбільш оптимально відповідає вітчизняним тенденціям законотворчості і практиці правозастосування і потребує додаткового розгляду з метою послідовного втілення в життя.

Література

1. Криминология / Под ред. Дж. Шелли. — СПб.: Питер, 2003. — С. 353.
2. Глипкипа С. К вопросу о криминализации российской экономики // Альтернативы. — 1997. — Вып. 1. — С. 152–166; Пестеров А., Вакурин А. Криминализация экономики и проблемы безопасности // Вопросы экономики. — 1995. — № 1. — С. 135–142; Актуальные проблемы борьбы с экономической преступностью. — М.: Академия МВД РФ, 1992. — 143 с.; Тимофеев Л. М. Институциональная коррупция: Очерки теории. — М.: РГГУ, 2000. — 364 с.
3. Єфремов С. О. Криміналізація організованої злочинної діяльності в діючому Кримінальному кодексі України // Право України. — 2003. — № 7. — С. 95–99.
4. Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація. — О., 2004. — С. 41–55.
5. Пионтковский А. А. Курс Советского уголовного права: В 6 т. — М., 1970. — Т. 2. — С. 206; Владимиров В. А., Левицкий Г. А. Субъект преступления по советскому уголовному праву. — М., 1964. — С. 7; Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник / За ред. М. І. Бажапова, В. В. Статіса, В. Я. Тація. — К.; Х.: Юрінком Інтер-Право, 2001. — С. 30; Орлов В. С. Субъект преступления. — М., 1958. — С. 209.
6. Уголовное право зарубежных государств. Общая часть / Под ред. И. Д. Козочкина. — М., 2001. — С. 311–314.
7. Кафташиков А. А. Юридическое лицо как субъект уголовной ответственности в законодательстве зарубежных стран // Международное и национальное уголовное законодательство: Проблемы юридической техники. — М., 2004. — С. 409–411.